

УДК 343.9 : 316.647.82:344.22
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-605-609

Інна МЕЛЬНИЧЕНКО©

ад'юнкнт

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

У статті зазначається, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності. Зважаючи на уразливість жінок у період збройних конфліктів, міжнародним законодавством передбачені підвищені гарантії захисту, з огляду на насильницький характер конфліктів. Зокрема, Женевські конвенції та додаткові протоколи до них вказують, що жінки потребують особливого захисту від будь-яких зазіхань на їхню честь, таких як зґвалтування, примушування до проституції, примусова стерилізація, сексуальне рабство чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. Переважно жінки стають жертвами зґвалтувань, знущань, торгівлі людьми, переслідування, сексуального рабства тощо. Така ситуація створює стан небезпеки не тільки для населення окремої країни, на території якої відбувається збройний конфлікт.

Ключові слова: сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, збройна агресія, дискримінація, гендер, стаття.

Постановка проблеми. Одним із фундаментальних міжнародних договорів із питань протидії дискримінації за ознакою статі є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), яка чітко зазначає, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності. Акцентується увага, що ліквідація агресії, іноземної окупації і панування, втручання у внутрішні справи держав є обов'язковою умовою для повного здійснення прав чоловіків та жінок. Утвердження принципів справедливості, рівності та взаємної вигоди у відносинах між країнами, повага національного суверенітету та територіальної цілісності сприятимуть соціальному прогресу та розвитку і, як наслідок, будуть націлені на досягнення повної рівності між чоловіками та жінками [1].

Відсутність миру та поваги держав до суверенітету одна одної сприяє не лише збройній агресії та глобалізації збройного конфлікту, але й має своїм неминучим логічним наслідком дискримінацію жінок та інших уразливих категорій населення. Збройні конфлікти, окрім значної кількості смертей, сліз та горя, надзвичайно актуалізують питання прав людини, оскільки війна в цілому заперечує права людини. Доведено, що в збройних конфліктах переважна кількість постраждалих – це цивільне населення, в тому числі жінки. Саме останні непропорційно становлять більшість тих, хто відчуває на собі вплив збройної агресії, окупації, вимушеної еміграції тощо.

Весь цивілізований світ уявити не міг, що у XXI столітті ми станемо свідками середньовічних знущань над невинними людьми, жінками, дітьми, особами похилого віку. Відомо, що на окупованих територіях поширені випадки вчинення військовими російської федерації (далі – рф) такого серйозного воєнного злочину, як сексуальне насильство. Офіційні джерела свідчать, що сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом в Україні, вчиняється систематично, масштабно, з ознаками катувань, знущань та жорстокості.

Так, станом на 14 грудня 2022 р. органами Національної поліції України розпочато 49 кримінальних проваджень за фактами вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Офісом Генерального прокурора встановлено 154 факти сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні. Фіксуються такі найбільш поширені форми сексуального насильства, як: примусове оголення, зґвалтування, катування електрострумом геніталій. Повідомлено

про підозру 6 військовослужбовцям рф. Скеровано до суду обвинувальні акти щодо 2 осіб, одну особу засуджено [2].

Слід зауважити, що з необхідністю дослідження сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом в Україні, вітчизняна кримінологічна наука зіткнулася ще у 2014 р., однак це явище тоді не набуло такого поширення та систематичності, як після повномасштабного вторгнення рф на територію України. Відсутність емпіричної бази у вигляді судової практики, статистичних даних унеможлилювали якісний та всебічний розгляд цього явища.

Мета дослідження полягає у формуванні погляду на сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом в Україні в аспекті дискримінації за ознакою статі. Нами будуть розглянуті дискримінаційні передумови сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні, визначені його основні ознаки та форми.

Виклад основного матеріалу. В міжнародних актах стосовно збройних конфліктів жінкам приділялася особлива увага щодо підвищених гарантій захисту, з огляду на насильницький характер конфліктів та уразливий стан жінок. Так, у ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р., м. Женева) зазначається, що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, зокрема, захисту від звалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [3]. Переважно жінки стають жертвами звалтувань, знущань, торгівлі людьми, переслідування, сексуального рабства тощо. Така ситуація створює стан небезпеки не тільки для населення окремої країни, на території якої відбувається збройний конфлікт. Хибким стає й рівень глобальної безпеки, оскільки країна-агресор у цинічній формі хоче продемонструвати всьому світу не лише ігнорування положень міжнародних угод, але й власне домінування через насильство і нехтування основоположними засадами цивілізованої та правової держави [4, с. 223].

Явище дискримінації, що за своєю суттю є порушенням прав людини, приниженням її гідності та зневажанням цінності кожної людської особи, тісно пов'язане зі збройними конфліктами [5, с. 67]. Розглянемо взаємозв'язок дискримінації жінок та сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні, на прикладі піраміди ненависті.

Дослідження випадків знущань над жінками в Україні під час збройного конфлікту, що розпочався ще у 2014 р., однак набув повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 р., свідчить про те, що упереджене, ненависне та агресивне ставлення до українців із боку російських громадян виникло не раптово. Воно формувалося досить тривалий час під впливом російських пропагандистських методів впливу на свідомість, світосприйняття.

Принагідно згадати, що в основі піраміди ненависті знаходяться стереотипи щодо другорядності та другосортності українців порівняно з росіянами. Поширені ідеологічні упередження, що українці та росіяни – один народ, котрий штучно поділили, та, відповідно, є потреба відновити історичну несправедливість. Політичне керівництво рф проводить інформаційні кампанії з викривлення уявлення про самотність українського народу та його прагнення до незалежності. Це реалізується через поширення фальшивих ідеологем, в основі яких знаходиться завідомо хибне та маніпулятивне ототожнення українського патріотизму з «нацизмом» тощо, упередження про необхідність знищення українського народу, позбавлення його права на самоствердження та самостійний розвиток.

На наступному етапі застосовуються спровоковані такими упередженнями активні дії, пов'язані з початком збройної агресії у 2014 р., що виявляються у приниженні, зневажанні. Збройний конфлікт, що розпочався у 2014 р., коли було анексовано Автономну Республіку Крим та певні території Донецької і Луганської областей, набув глобальних масштабів у 2022 р., з повномасштабним вторгненням рф. Відповідно, цим було продемонстровано, що рф вирішила відновлювати «вигадану нею» історичну справедливість, ігноруючи міжнародне законодавство, державний суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України.

Наступні два етапи пов'язані з ескалацією збройної агресії та повномасштабним вторгненням на територію України 24 лютого 2022 р. На окупованих територіях російські військові вчиняють злочини проти цивільного населення, особливого поширення набули випадки вчинення сексуального насильства над жінками. Сексуальне насильство використовується під час російсько-української війни як зброя. Досить часто

воно поєднане зі знущанням, тортурами та вчиняється в присутності дітей, що спричиняє надзвичайно тяжкі травми та страждання. Безпрецедентним порушенням вимог міжнародних документів є інформація, що на окупованих територіях систематичними є випадки зґвалтування дітей обох статей. Реальним фактом збройної агресії проти України є те, що пересічні росіяни та відомі російські медійні особи виправдовують сексуальне насильство, скоєне співвітчизниками щодо українських жінок, дітей, осіб похилого віку. Поряд з цим російське військове керівництво не лише не забороняє своїм підлеглим вчиняти сексуальне насильство, пов'язане з насильством, але й допускає його застосування як зброї війни. Звісно, прямі докази надання вказівок на вчинення сексуальних знущань отримати досить складно, однак ними можуть бути: тактика поведінки збройних формувань, перехоплені телефонні розмови військових рф, публічні заяви керівництва країни-агресора тощо [6; 7, с. 129].

Як свідчать історичні джерела, в основу російського суспільства покладено ієрархію покори, тобто завжди потрібно виконувати те, що кажуть. На відміну від покори, свобода – це момент, коли можна робити все. Тому на війні, на окупованих, завойованих територіях у військових формується ілюзія свободи, вони нібито можуть діяти та робити все, що завгодно: вбивати, грабувати, гвалтувати тощо, адже немає правил та обмежень.

Зґвалтування українських жінок, знущання над ним, зґвалтування дітей на очах у батьків і навпаки, інші форми сексуальних знущань свідчать про допустимість насильства щодо жінки в самому російському суспільстві. Жінка, особливо з дитиною, яка опинилася на окупованій території, не становить ніякої загрози для озброєного чоловіка. Однак російські військові вчиняють сексуальне насильство для демонстрації власного домінування, влади, переваги, оволодіння жінкою як трофеєм війни. Також сексуальне насильство використовується для приниження та знецінення всієї української нації в особі конкретної потерпілої особи.

Результатом дискримінаційного ставлення до українців та України, що формувалось у громадян рф тривалий час за допомогою обмежувальних стереотипів та упереджень, стало насильство над українцями, у тому числі сексуальне насильство над жінками в умовах збройного конфлікту.

Кінцевою сходом піраміди ненависті є геноцид як крайня форма дискримінації. Під час збройного конфлікту фіксуються випадки вчинення на окупованій території масових звірств у вигляді численних випадків вбивств, викрадення, жорстокого позбавлення свободи людей, їх катування, зґвалтування, знущання над тілами вбитих і замучених. Мають місце випадки примусового переміщення українських дітей на територію рф та передачі їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, а також вигнання із власних домівок та депортації тисяч цивільних осіб із-поміж цивільного населення України на територію рф. Повідомлялося й про випадки доведення жінок шляхом знущань до такого стану, щоб у них більше не виникало бажання народжувати дітей. Отже, поверхневий аналіз такої інформації може свідчити про бажання росії взагалі знищити українців як націю, а також дозволяє зробити припущення, що одним із мотивів згаданої поведінки є геноцид. У зв'язку з такими діями російських військових Верховна Рада України звернулася до Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій та урядів різних країн із заявою про «визнання вчинення російською федерацією геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України» [8].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що на прикладі збройного конфлікту в Україні, котрий виник як результат збройної агресії рф, можемо стверджувати про наявність кореляційних зв'язків між дискримінацією та сексуальним насильством, пов'язаним зі збройним конфліктом. Дискримінація за ознакою статі, як порушення прав людини, одночасно є і причиною, і наслідком сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні. На підставі цього перспективними питаннями для правоохоронної системи щодо запобігання досліджуваному явищу залишаються: 1) виявлення випадків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, формування якісної доказової бази; 2) забезпечення ефективного розслідування та притягнення до відповідальності за вчинення сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом; 3) коректне, виважене ставлення до потерпілих та свідків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, з

метою недопущення повторної травматизації; 4) забезпечення надання всієї необхідної допомоги (матеріальної, медичної, правової, психологічної тощо); 5) оптимізація всієї інформації від усіх задіяних правоохоронних органів про випадки сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні, ефективна та своєчасна взаємодія між ними, консолідація зусиль та даних про випадки насильства.

Список використаних джерел

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
2. Мобільна група зафіксувала факти сексуального насильства окупантів на Херсонщині. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. 14.12.2022 р. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/mobilna-grupa-zafiksuvala-fakti-seksualnogo-nasilstva-okupativ-na-xersonshhini/>.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. : ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
4. Rufanova V., Shablysty V., Spilnyk S., Sydorenko N., Mozol St. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Vol. 11, № 53. 2022. P. 220–226. URL : <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2021>.
5. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посібник / кол. авт. [В. С. Березняк, О. С. Юнін, В. В. Шаблюстий та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц., Заслуженого юриста України А. С. Фоменка. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 236 с.
6. Руфанова В. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: сучасні виклики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 2. С. 127–131.
7. Україна: чому так важко розслідувати факти сексуального насильства під час війни. Організація Об'єднаних Націй. 10 липня 2022. URL : <https://news.un.org/ru/story/2022/07/1427382> РОСІЙСЬКА
8. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» : постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 № 2188-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>.

Надійшла до редакції 07.12.2022

References

1. Deklaratsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhynok vid 18 hrudnia 1979 r [United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women of December 18, 1979]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207. [in Ukr.].
2. Mobilna hrupa zafiksuvala fakty seksualnogo nasylstva okupativ na Khersonshchyni [The mobile group recorded the facts of sexual violence by the occupiers in the Kherson region]. Ofis Heneralnoho prokurora : ofitsiinyi vebportal. 14.12.2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/mobilna-grupa-zafiksuvala-fakti-seksualnogo-nasilstva-okupativ-na-xersonshhini/>. [in Ukr.].
3. Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny vid 12 serpnia 1949 r. [Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War of August 12, 1949] : ratyfikovano iz zasterezhenniamy Ukazom PVR URSR vid 03.07.1954. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. [in Ukr.].
4. Rufanova, V., Shablysty, V., Spilnyk, S., Sydorenko, N., Mozol, St. (2022) Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Vol. 11, № 53. P. 220–226. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2021>.
5. Zapobihannia ta protydia dyskryminatsii v Ukraini. Mnozhynna dyskryminatsiia [Prevention and counteraction of discrimination in Ukraine. Multiple discrimination] : navch. posibnyk / kol. avt. [V. S. Berenziak, O. S. Yunin, V. V. Shablysty ta in.] ; za zah. red. d-ra yuryd. nauk, dots., Zasluzhenoho yurysta Ukrainy A. Ye. Fomenka. Dnipro : Vydavets Bila K. O., 2022. 236 p. [in Ukr.].
6. Rufanova, V. (2022) Seksualne nasylstvo, poviazane z konfliktom: suchasni vyklyky [Conflict-related sexual violence: contemporary challenges]. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 2. P. 127–131. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicglcfindmkaj/https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/06/VJHR_2_2022.pdf](https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/06/VJHR_2_2022.pdf). [in Ukr.].
7. Ukraina: chomu tak vazhko rozsliduvaty fakty seksualnogo nasylstva pid chas viiny. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. 10 lypnia 2022. URL : <https://news.un.org/ru/story/2022/07/1427382>.
8. Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vchynennia Rosiiskoiu Federatsiieiu henotsydu v Ukraini» [About the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Russian Federation Committing Genocide in Ukraine»] : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 14.04.2022 r. № 2188-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Inna Melnychenko. Sexual violence related to the armed conflict in Ukraine as a form of discrimination based on gender. In the article, the author conducts a study of sexual violence associated with the armed conflict in Ukraine through the optics of discrimination based on gender. It is noted that discrimination against women violates the principle of equality and respect for human dignity. Taking

into account the vulnerability of women during armed conflicts, international law provides increased guarantees of protection, given the violent nature of conflicts. In particular, the Geneva Conventions and additional protocols to them indicate that women need special protection from any violation of their honor, especially such as rape, forced prostitution, forced sterilization, sexual slavery or any other form of violation of their morality. Women are mostly victims of rape, abuse, human trafficking, harassment, sexual slavery, etc. Such a situation creates a state of danger not only for the population of a separate country on the territory of which an armed conflict is taking place.

The study of cases of abuse of women in Ukraine during the armed conflict shows that the prejudiced, hateful and aggressive attitude towards Ukrainians on the part of Russian citizens did not arise suddenly. It was formed for quite a long time under the influence of Russian propaganda methods of influencing consciousness and world perception.

Discrimination based on gender, being a violation of human rights, is both a cause and a consequence of sexual violence associated with the armed conflict in Ukraine. Prospective questions for the law enforcement system regarding the prevention of the phenomenon under study remain: 1) detection of cases of sexual violence related to the armed conflict, formation of a qualitative evidence base; 2) ensuring effective investigation and prosecution of conflict-related sexual violence; 3) correct, balanced treatment of victims and witnesses of sexual violence related to the armed conflict in order to prevent re-traumatization; 4) provision of all necessary assistance (material, medical, legal, psychological).

Keywords: *sexual violence related to armed conflict, armed aggression, discrimination, gender, sex.*

УДК 341.244.7:349.6

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-609-614

Юлія ПІДГОРОДИНСЬКА®

аспірант

*(Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна)*

МІЖНАРОДНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті проаналізовано сучасний стан забезпечення виконання міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля та зроблено висновок про його незадовільний характер, зважаючи на фрагментованість та децентралізацію цього процесу. Визначено, що міжнародний контроль має відігравати у цьому аспекті значну роль, при цьому акцентовано, що наразі ця функція майже цілком покладена на органи адміністрування відповідних міжнародних договорів про охорону навколишнього середовища, котрі часто не наділені значними повноваженнями для впливу на порушників. Крім того, у роботі досліджено можливі перспективи розвитку міжнародного контролю у контексті застосування екосистемного підходу та формування зобов'язань *erga omnes*.

Ключові слова: *міжнародний контроль, органи міжнародного контролю, міжнародні договори про охорону навколишнього середовища, природоохоронні зобов'язання erga omnes.*

Постановка проблеми. Важливість охорони навколишнього середовища у наш час ні в кого не викликає заперечень. З іншого боку, на тлі підписання численних міжнародних договорів з цього приводу держави та суб'єкти під їхньою юрисдикцією продовжують завдавати довкіллю безпрецедентних збитків. Останнє властиве як поведінці держав у мирний час, так і під час збройних конфліктів. Так, відповідно до заяви Міністра екології Руслана Стрільця на слуханнях у Парламенті ЄС в Страсбурзі тільки за 7 місяців російської агресії проти України довкіллю було завдано збитків на 35,3 млрд доларів [1]. На нашу думку, поясненням цих порушень, як і інших порушень міжнародного права, є відсутність ефективної системи забезпечення та примушення до виконання міжнародних зобов'язань. На жаль, система договорів із охорони навколишнього середовища є доволі фрагментованою. Більшість договорів стосується захисту окремих елементів навколишнього середовища і тільки від окремих видів забруднення. Водночас особливо бажаним у цьому контексті є так званий екосистемний